

ETNİK ÇATIŞMALARIN YAYILMASI VE BÖLGESEL GÜVENLİĞE ETKİLERİ: KOSOVA ÖRNEĞİ

Bülent Sarper AĞIR*

ÖZET

Tüm düzeylerde güvenliğe (insani, toplumsal, ulusal, bölgesel ve uluslararası) yönelik temel tehditlerden birisi olarak etnik çatışmalar, önemli insani acılara sebep olmakta ve politik istikrar ve güvenlik üzerinde yıkıcı etkiler doğurmaktadır. Ayrıca etnik çatışmaların yayılma etkisi, bölgesel ve/veya uluslararası sistemi istikrarsızlaştırabilmektedir. Bu bağlamda Kosova sorunu, bölgede Arnavut nüfusa sahip olan ülkeleri etkileyerek, bu ülkelerdeki devlet-inşası süreci üzerinde doğrudan etkide bulunmuştur. Kosova'daki etnik çatışmalar, komşu devletlerin güvenliği üzerinde özellikle Makedonya, Arnavutluk, Sırbistan ve Karadağ üzerinde olumsuz etkilere yol açmıştır. Bu nedenle, Kosova sorunu, bölgedeki etnik çatışmaları provoke etme tehdidini ortaya koyan önemli bir sorunu temsil etmiştir. Bu makale, Kosova'daki etnik çatışmalar bağlamında bölgesel güvenliği etkileyen faktörleri incelemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Etnik Çatışma, Kosova, Bölgesel Güvenlik, Makedonya, Sırbistan, Arnavutluk.*

ABSTRACT

THE SPILL-OVER OF ETHNIC CONFLICTS AND THEIR IMPACTS ON REGIONAL SECURITY: KOSOVO EXAMPLE

As one of the major challenges to the all levels (human, societal, national, regional and international security), ethnic conflicts cause enormous human suffering and produce devastating impacts on political stability and security. And also spill-over effect of ethnic conflicts can destabilize the regional and/or international system. In this context, Kosovo question, by affecting the states that have Albanian population in the region, has directly influenced the state-building process of these countries. Ethnic conflicts in Kosovo have detrimental effects on the security of the neighbouring states, particularly Macedonia, Albania, Serbia and Montenegro. Therefore, Kosovo question represented a critical issue that threatened to provoke a chain reaction of ethnic conflicts throughout the region. This article aims to examine the underlying factors that influenced regional security in the context of ethnic conflicts in Kosovo.

Keywords: *Ethnic Conflict, Kosovo, Regional Security, Macedonia, Serbia, Albania.*

* Dr., Adnan Menderes Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
(bsarper68@gmail.com)

Giriş

Ted Robert Gurr'un belirttiği gibi dünyadaki mevcut ulus-devletlerin sayısı ile potansiyel ulus-devletlerin sayısı arasında önemli bir fark vardır. Bu nedenle, dünya politik sistemi etnik-milliyetçi çatışmalar için yüksek bir potansiyele sahiptir (Gurr, 1993). Nitekim uluslararası toplumun karşı karşıya olduğu temel sorunlardan birisi de, devletler içindeki etnik gruplar arasındaki silahlı çatışmalardır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi, bu çatışmaların ortaya çıkmasında bir katalizör işlevi görmüş ve devletler ve etnik gruplar arasındaki çatışmalar iç ve uluslararası güvenliğe yönelik en önemli tehditler arasında yer almaya başlamıştır (Gurr, 1998: 198). 1989'dan bu yana devletlerin birbirleri ile yaptıkları savaşların oranı düşerken, mevcut devletler içindeki silahlı çatışmaların oranında önemli bir artış görülmüştür (bkz. David, 1997: 553). Örneğin, Soğuk Savaş sonrası dönemde Birleşmiş Milletler (BM) barış güçlerinin müdahalede bulunduğu uluslararası çatışma sayısı yalnızca 3 iken, 2006 yılı verilerine göre bu sayı devlet-içi çatışmalar için 44 olarak belirlenmiştir.¹ 2009 yılında ise 29 adet devlet-içi çatışmanın varlığı saptanmıştır.² Dolayısıyla yeni kurulan ulus-devletlerde azınlıklara yönelik devlet politikalarının nasıl tanımlandığı, hem bu devletlerin hem de içinde buldukları bölgenin barış ve güvenliğinin sağlanmasında ve korunmasında önemlidir. Siyasal sınırların kültürel sınırlar ile örtüşmediği ve hemen her devletin önemli sayıda azınlık nüfusa sahip olduğu Balkanlar bölgesinde de azınlık hakları ve ulusal kimlikler, bölgesel güvenlik açısından büyük önem taşımıştır (Woodward, 2000: 39).

Etnik gruplar arası çatışmalar, farklı zamanlarda ve yerlerde ve farklı şekillerde ortaya çıkmakta ve dış müdahale fırsatları yaratarak, istikrarsızlık korkusu ve komşu devletler arasında güvenlik çıkmazları oluşturarak, mülteci ve terörizm sorunları yaratarak, bölgesel güvenliği tehdit eden sorunlar meydana getirmektedirler. Bu nedenle, güvenlik, şiddet ve bu çerçevede yaşanan etkileşimlerin ortaya konmasında bölgesel boyut önemli bir analitik çerçeve sağlamaktadır. Devlet düzeyinde yaşanan birçok güvenlik sorunu, politik sınırları aşan etkileri neticesinde bölgesel bir nitelik kazanabilmektedir. Bu kapsamda, bölgesel güvenliği korumak, temelde devlet-içi çatışmaların yayılmasını engellemeyi gerektirmektedir.

¹ Bu veriler için bkz. www.un.org'dan aktaran Muzaffer Ercan Yılmaz, *Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Etnik Çatışmalar, Etnik Çatışmaların Nedenleri ve Etnik Barışın Tesisi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2007, s. 1.

² Bu veriler için bkz. *Intrastate Conflict by the Numbers*, [www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Articles/Special Feature/Detail/?Ing=en&id=158597&contextid774=158597&contsxtid775=158596&tabid=1453496062](http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Articles/Special%20Feature/Detail/?Ing=en&id=158597&contextid774=158597&contsxtid775=158596&tabid=1453496062), 23.09.2013.

Etnik çatışmaların bölgesel ve uluslararası boyutu, “yayıma” ve “örnek etkisi” ile kendisini göstermektedir. Etnik çatışmaların yayılması, bir bölgede başlayan yerel nitelikteki etnik çatışmaların, benzer siyasal yapı ve nüfus kompozisyonuna sahip diğer yakın bölgelere sıçramasıdır. Örnek etkisi ise, arada fiziksel bir yakınlık bulunsun ya da bulunmasın, baskı altındaki bir etnik grubun merkezi otoriteye yönelik isyanının diğer gruplara örnek teşkil etmesini ifade eder. Bu örnek teşkil etme, sorunun nedenleri, çıkış koşulları, taktik ve stratejiler bağlamında olabileceği gibi, salt manevi açıdan cesaret verme şeklinde de olabilir (bkz. Yılmaz, 2007: 41; Yılmaz, 2006: 28). Yayılma etkisi daha direkt ve genellikle belirli bir bölge ile sınırlıyken, örnek etkisi ise daha dolaylı bir niteliğe sahiptir. Arada herhangi bir fiziksel yakınlık veya temas olmasa dahi, dünyanın bir bölgesinde yaşanan etnik gelişmeler, kendilerini benzer konumda gören diğer etnik grupları aynı yönde etkileyebilmektedir (Yılmaz, 2007: 41).

Bu çalışmada, Kosova sorunu, etnik çatışmaların yayılma ve örnek etkisi çerçevesinde ele alınmış ve bu kapsamda Makedonya,³ Arnavutluk, Sırbistan ve Karadağ örnekleri üzerinden bir analiz yapılmıştır. Her ne kadar Kosova sorunu, Batı Balkanlar’daki sorunların hemen tamamını etkileme potansiyeline sahip olmuş olsa da, Makedonya, Arnavutluk, Karadağ ve Sırbistan, içlerinde barındırdıkları Arnavut nüfus nedeniyle Kosova sorununa karşı daha duyarlı olmuşlardır. Makedonya ve Sırbistan örneklerinde ise, devlet aktörü ve Arnavut azınlık arasında var olan sosyo-politik bağlaşma sorunu, her iki ülkedeki etnik Arnavutların silahlı bir mücadeleye girişmelerinin yapısal koşulunu oluşturmuştur. Bununla birlikte, Makedonya ve Sırbistan örneklerinde, etnik Arnavutların silahlı hareketlenmeye girişmelerinde Kosova’da yaşanan çatışmalardan ve gelişmelerden etkilenmeleri önemli rol oynamıştır. Arnavutluk ise, Kosova’daki Arnavutlar ile olan etnik ve kültürel bağları nedeniyle Kosova’da yaşanan çatışmalardan doğrudan etkilenmiştir. Kosova sorununun Karadağ’a olan etkisi ise, bu ülkede bulunan Arnavut nüfusunun görece azlığı ve Karadağ’ın Kosova sorununun doğrudan bir tarafı olmaması nedeniyle sınırlı olmuştur.

Bu makale, esas olarak dört bölüm halinde yapılandırılmıştır. İlk bölümde, Soğuk Savaş sonrası dönemde etnik kimlikler üzerinden tanımlanan devlet-içi çatışmaların sayısındaki artışa ve doğrudukları sonuçlara bağlı olarak etnik çatışmaların bir güvenlik sorunu olarak ele alınması gereği üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde ise, etnik çatışmaların sınır aşan etkileri nedeniyle bölgesel ve

³ “Eski Yugoslavya Makedonya Cumhuriyeti”, BM tarafından resmi olarak Makedonya Cumhuriyeti’nin adı olarak kullanılmaktadır. Fakat bu çalışmada 2001 yılında yürürlüğe konan Makedonya Cumhuriyeti Anayasası’nda kullanılan “Makedonya Cumhuriyeti” ifadesi kullanılacaktır.

uluslararası güvenlik için doğurdıkları sonuçlar değerlendirilmiştir. Makalenin üçüncü bölümünde ise, en basit anlamda Sırp ve Arnavutlar arasındaki politik, kültürel ve demografik bir mücadele olarak tanımladığımız Kosova sorununun yayılma etkisi, bölgesel güvenliğe olan yansımaları çerçevesinde ele alınmıştır. Çalışmanın dördüncü bölümünde ise, Kosova sorununun yayılma ve örnek etkisi, Makedonya, Arnavutluk, Sırbistan ve Karadağ'a olan etkileri çerçevesinde incelenmiştir.

Bir Güvenlik Sorunu Olarak Etnik Çatışmalar

Etnik çatışma kavramı, çatışmanın taraflarından en az birisinin kendisini etnik temelde (köken, dil, din, ırk ve çeşitli kültürel unsurlar gibi) tanımladığı ve çatışmanın etnik kimliğe bağlı ayrımlar üzerinden geliştiği çatışma şeklidir (Wolff, 2006: 2). Bu tür çatışmalar, bir ülke dâhilinde bir ya da birden fazla etnik grubun, diğer etnik gruplara veya bu grupların baskın konumda bulunduğu devlet otoritesine karşı geniş ölçekli başkaldırışını ifade eder. Buradaki etnik grup kavramı, ortak soy, ortak tarihsel geçmiş veya ortak dil ve kültür gibi temellerde bir araya gelen ya da örgütlenen bireyler topluluğuna işaret etmektedir (Yılmaz, 2007: 3).

Soğuk Savaş'ın sona ermesi, etnik çatışmalar ile ilgili bilinç düzeyini ve farkındalığı arttırmış olsa da, bu sorun çok daha önceden beri uluslararası ilişkilerin gündem maddeleri arasında yer almaktadır. Nitekim Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile etnik çatışmaların artan önemini bir arada ele alan iddialara karşı Ted Robert Gurr ve Barbara Harff, 1950'lerden beri bu tür çatışmaların sayısındaki artış nedeniyle, Soğuk Savaş'ın sona ermesinin etnik çatışmaların artışı ile doğrudan ilişkilendirilemeyeceğini ileri sürmektedirler (1994: 10). *Minorities at Risk* veritabanı da, Soğuk Savaş boyunca etnik çatışmaların görece yaygın olduğunu göstermektedir.⁴ Bu eğilimin bir yansıması olarak, günümüzdeki şiddetli çatışmaların büyük çoğunluğunu etnisite ve din gibi kimlik belirleyicilerinin büyük rol oynadığı devlet-içi çatışmalar oluşturmaktadır. Örneğin, Etnik Çatışmalar Araştırma Projesi Dünya Çatışma İndeksi'ne göre, 1995-2000 yılları arasında

⁴ Buna göre, 1960'lar ve 1970'ler arasında meydana gelen etnik çatışmalarda yer alan grupların sayısındaki artış otuz altı gruptan elli beş gruba şeklinde gerçekleşmiştir. 1980'lerden 1990'ların başına kadar olan dönemde gerçekleşen artış ise, altmış ikiden yetmiş şeklinde gerçekleşmiştir. Ted Robert Gurr, "People Against State: Ethnopolitical Conflict and the Changing World System", *International Studies Quarterly*, Vol. 28, No. 3, (September 1994), s. 350.

yaşanan çatışmaların % 60'ından fazlasını etnik çatışmalar oluşturmuştur.⁵ Sonuç olarak, etnik çatışmalar, Soğuk Savaş sonrası döneme ait olgular olmamakla birlikte, bu dönem ile birlikte uluslararası ilişkilerin önemli faktörlerinden birisi haline gelmişlerdir. Ian Clark'ın da belirttiği gibi, kimlik, milliyetçilik, insan hakları ve demokratikleşme gibi kavramların Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile özgür kalmaları (1999: 112), bu süreçte önemli bir rol oynamıştır.

Etnik çatışmalar, genellikle insan hakları, adalet ve sosyo-ekonomik sorunlar ile ilgili olsalar da, bu çatışmalar kendilerini etnik temelde ortaya koymaktadırlar. Bu kapsamda, etnik çatışma, çatışmanın nedenlerini değil, çatışmanın aldığı görünümü temsil etmektedir (Carment vd., 2009: 65). Örneğin, azınlık gruplarının sosyo-ekonomik kalkınma sürecinde orantısız bir biçimde dezavantajlı bir konumda bulunmaları, bu dezavantajlı grupların sosyo-ekonomik çıkarlarının etnik-kültürel haklar olarak sunulmasına yol açabilmektedir (Brown, 1998: 11). Fakat etnik çatışmalar, sadece maddi koşullar üzerindeki anlaşmazlıklardan kaynaklanmazlar. Dil ve diğer kültürel unsurlar gibi alanlarda yaşanan anlaşmazlıklar da bu tür çatışmaların ortaya çıkmasında önemli rol oynamaktadırlar (Horowitz, 1991: 227). Bu sorunlar sadece etnik ayrımcılıktan ya da ulusal kimliğin baskın etnik grubun soyuna veya kültürüne dayandırılma çabalarından değil, aynı zamanda etnik grubun fiziksel varlığını koruma, kültürel kimliğini ifade etme, geliştirme ya da özerk yönetim veya ayrılma taleplerinden de kaynaklanabilir. Bir başka ifadeyle etnik sorunlar, temelde bir etnik kimliğin tanınması, etnik kimliğe ilişkin hakların yasal statüye kavuşturulması, etnik grupların iktidarı bir biçimde paylaşmaları ve sosyo-ekonomik şartlarının düzeltilmesine ilişkin sorunların bir fonksiyonu olarak karşımıza çıkmaktadır (Kurubaş, 2008: 16).

Etnisite üzerinden gelişen çatışmalar, bir etnik kimliğin “diğer”i tarafından dışlanması sonucunda ortaya çıkarlar. Bu nedenle, etnik farklılığın kendisi bir çatışma süreci üretmez. Statikten çok dinamik bir niteliğe sahip olan etnik ve milliyetçi kimlikler, sosyal gerçekliklerde yaşanan değişikliklerden yakında etkilenirler ve buna göre yeni şekiller alırlar. Kimliğin durağan olmayan doğası, kimliğin oluşumunda kurucu bir role sahip olan “öteki” ile girdiği dinamik ilişkiye de yansımıştır. Etnik milliyetçi hareketler, “öteki” olarak tanımlanan grupları geçmişteki trajedilerden sorumlu tutarak, düşman niyetlerin sahipleri olarak betimlerler. “Öteki” ile ilgili

⁵ Söz konusu indeksin ayrıntıları için bkz. Christian P. Scherner, *Ethnicity, Nationalism and Violence: Conflict Management, Human Rights and Multilateral Regimes*, Ashgate Publishing, Aldershot, 2003, s. 102.

geliştirilen bu algı, ulusal sınırlar içinde yaşayan azınlıklara eşit hakların verilmesinin engellenmesi yönündeki savların desteklenmesi için kullanılır. Böylece kimlik temelli farklılıklar, siyasi söylemler aracılığıyla doğal bir niteliğe büründürülürler.

Yeni kurulan devletler, ulus-inşası sürecinde ya azınlıkları ulus tanımının dışında tutmuşlardır ya da azınlıkları ulus inşası projesi ile bütünleştirme çabası içine girmişlerdir. Bu çerçevede, etnik milliyetçilik ve sivil milliyetçilik ulus-inşası sürecinde öne çıkan iki farklı milliyetçilik anlayışı olmuştur. Etnik milliyetçilik, ulusu kültürel ve etnik temelde tanımlayan ve vatandaşlık haklarını da aynı temelde sağlayan dışlayıcı bir ulus anlayışına sahiptir. Sivil milliyetçilik ise, etnik kökenlerine bakmaksızın tüm vatandaşları eşit kültürel, politik ve sosyal haklara sahip bireyler olarak ele almaktadır (Ryan, 1997: 159). Bu anlamda sivil milliyetçilik, vatandaşların etnik ve kültürel özelliklerine karşı tarafsız bir tutum takınmaktadır. Sivil milliyetçilik, bütünleştirici bir şekilde kullanılırken, etnik milliyetçilik ise ayrılıkçılık ile birlikte ele alınmıştır ve bu nedenle bölgesel ve uluslararası istikrara yönelik bir tehdit olarak görülebilir. Çünkü ayrılıkçı eğilimler taşıyan milliyetçilik hareketlerini mevcut egemen devletler sistemi içerisine dâhil etmek kolay değildir.

Etnik Çatışmaların Bölgesel ve Uluslararası Güvenliğe Yansımaları

Etnik çatışmalar, çoğu kez sadece taraflarını bağlamakla kalmaz; yerel sınırlar içerisinde cereyan eden bir “iç sorun” olmanın ötesine taşarak, hızla uluslararası barışı ve güvenliği tehdit eden bir düzeye tırmanabilmektedirler. Böylece, bir ülkedeki devlet-içi bir çatışma, uluslararası krizler ve devletler arası çatışmalar gibi uluslararası ilişkilerin yüksek politika konuları arasına girebilmektedir. Gerçekten etnik çatışmaların uluslararası politika üzerinde çeşitli etkileri vardır. Birincisi, bu tür çatışmalarda öne sürülen ayrılıkçı iddialar, devletin varlığının temeli olan egemenlik kavramının sorgulanmasına yol açarak devletlerin parçalanmasını teşvik etmekte ve dolayısıyla mevcut devletler sistemini tehdit etmektedir (Kaufmann, 1996: 163). Bu tür bir sorgulama, bölgedeki diğer devletler üzerinde de yansımalarla bulunabilmektedir. Özellikle söz konusu bölgedeki devletler, güvenlik sorunları bakımından birbirleri ile karşılıklı bağımlı bir ilişki içinde bulunuyorlarsa, bu yansımalar daha güçlü hissedilebilmektedir.

İkinci etkisi, irredantist iddialar ile birlikte etnik çatışmaların devletler arası çatışmalara dönüşmesi olasılığıdır. Bu noktada iç çatışmalar, devletler arası ilişkilerde yansımalarını bularak, geleneksel güvenlik sorunları haline dönüşebilmektedirler (Carment ve James, 1997: 206-207). Çünkü bir devlette yaşanan etnik çatışmalar, diğer devletlerin yaşanan otorite boşluğundan ya da politik

zayıflıktan yararlanarak muhtemel irredantist politikalar izlemelerini olanaklı kılabilmektedir (Kaufmann, 1996: 163). Özellikle etnik gruplar arası şiddet, baskı altındaki etnik gruplar bir soydaş devlete sahipse, bölgeselleşme eğilimini arttırmaktadır. Böylece, etnik çatışmalar, çözümlenmemiş sınır anlaşmazlıkları ve ülkesel sorunların tekrar su üstüne çıkma riskini beraberinde taşımaktadır. Görüldüğü üzere, etnik grupların devletlerin fiziki sınırları üzerinde dağınık bir biçimde bulunmaları durumunda, toplumsal tehditler ve gerilimler, kısa mesafeler üzerinde daha fazla etki doğurabilmektedirler. Çünkü sınır aşırı etnik bağlılıkların olduğu yerlerde ayrılıkçı hareketlerin gelişme potansiyeli daha yüksektir. Neticede, devlet-içi çatışmaların yayılmasında önemli bir rol oynayan etnik kimliğe dayalı çatışmaların yayılması, yayılmanın gerçekleştiği ülkedeki çatışma riskinin gerçeğe dönüşmesine katkıda bulunur.

Etnik çatışmaların bir diğer etkisi ise, neden oldukları soykırım eylemleri, etnik temizlik uygulamaları ve göç sorunları gibi insan hakları ihlalleri ile uluslararası ilgiye konu olmalarıdır (Kaufmann, 1996: 169-170). Etnik çatışmaların bu etkilerinden dolayı iç ve uluslararası çatışmalar arasındaki sınır çizgisi ortadan kalkmaktadır. Askeri koşullar altında ortaya çıkan şiddetli iç çatışma durumları, iç göçlere, mülteci akımlarına, insani acil durumlara ve silah, insan ve uyuşturucu kaçakçılığı ve terörizm gibi bölgesel ve uluslararası istikrarı zedeleyici başka sorunlara neden olabilmektedir.

Kosova Sorunu'nun Bölgesel Güvenliğe Etkileri

Farklı dinsel ve etnik topluluklarının bir arada yaşama arzularını kaybetmeleri, bağımsız bir devlet oluşturmak ve kendi kaderlerini tayin etmek istemeleri, bir yandan kimlik ve niyetlere ilişkin tehdit algılarını keskinleştirirken, diğer yandan istikrarsızlığın tüm bölgeye yayılması riskini arttırmaktadır. Bu nedenle, devlet-içi çatışmaların anlaşılmasında iç çatışmalar ile bu çatışmaların bölgesel etkileri arasındaki ilişkinin ortaya konması önemlidir. Balkanlar gibi etnik açıdan iç içe geçmiş bölgelerde azınlıkların içinde bulunduğu koşullar, devletler arası ilişkileri ve devlet-toplum ilişkilerini yakından etkilemektedir. Kosova sorunu, en basit anlamda Sırp ve Arnavutlar arasındaki kültürel, politik ve demografik bir mücadeledir. 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren silahlı mücadeleye ve çatışmalara konu olan Kosova sorunu, tüm Balkanlar'ın güvenliğini ve istikrarını tehlikeye atma riskini taşımıştır. Arnavutların Balkan coğrafyasında farklı siyasi sınırlar içerisinde dağınık bir halde bulunmaları, çatışmaların Kosova dışına yayılması ihtimalini gündeme getirmiştir.

Kosova'da çatışmaların yoğunluk kazandığı 1998-1999 döneminde, Balkanlar'daki 6 milyon Arnavut'tan sadece 3.3 milyonu Arnavutluk'ta yaşamakta, geri kalan kısmı ise komşu ülkelerde bulunmaktaydı. Arnavutların anavatanlarının dışında yoğun olarak yaşadıkları yerlerin başında nüfusun % 90'ının Arnavutlardan oluştuğu Kosova gelmiştir. İkinci olarak nüfusunun yaklaşık % 25'i Arnavut kökenli kişilerden oluşan Makedonya gelmiştir ve buradaki Arnavut sayısı 500 bin civarında olmuştur.⁶ Balkanlar'daki Arnavut unsurlar açısından çok küçük bir bölümünü oluşturan diğer bir grup Karadağ'da yaşamaktadır. 2003 nüfus sayımına göre Karadağ nüfusunun % 5'ini Arnavutlar oluşturmuş ve bu nüfus, Kosova ve Arnavutluk sınırında yoğunlaşmaktadır. 2011 yılında düzenlenen nüfus sayımında ise, Arnavutlar, Karadağ nüfusunun % 4,9'unu oluşturmuştur.⁷

Kosova sorununun ortaya çıkışı, Balkanlar'da "Arnavut sorunu"nun tekrar gündeme girmesine yol açmıştır. Makedonya'da, Sırbistan'da ve Karadağ'da da önemli sayıda Arnavut nüfus yaşadığı düşünüldüğünde, "Arnavut sorunu"nun sadece Kosova ile sınırlı bir sorun olmadığı anlaşılmaktadır. Arnavutların Balkanlar'da birbirlerine sınırdaş bölgelerde yaşadığı dikkate alındığında, Kosova'da yaşanan çatışmanın tırmanması, Balkanlar'daki tüm Arnavut unsurları içerme riskini taşımıştır. Nitekim Kosova Kurtuluş Ordusu (KKO), öncelikle "Büyük Arnavutluk" hedefinin gerçekleştirilmesi için mücadele eden bir örgüt olarak kurulmuştur. Temmuz 1998'de KKO sözcüsü Jakup Krasniqi de, KKO'nun amacının Arnavutların yaşadığı tüm toprakların birleştirilmesi olduğunu açıklamıştır.⁸ Görüldüğü üzere, KKO'nun Kosova'nın bağımsızlığının yanı sıra tüm Arnavutların birleştirilmesini de amaçları arasında sayması, bölgede yaşanan çatışmaların yayılması riskini arttırmıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde Balkan politikası ile ilgili önemli gelişmelerden birisi, Balkan devletlerinin ülkeleri dışındaki soydaşları ile ilişkilerinin önemli bir dış politika konusu haline gelmesidir. Bu nedenle, Balkanlar'da Soğuk Savaş sonrası dönemde etnik azınlıklar sorunu ve milliyetçilik dalgaları bölge güvenliği için büyük tehdit oluşturmuştur. Balkan devletlerinin çok

⁶ Balkanlar'daki Arnavut nüfus ile ilgili belirtilen veriler 1999 yılı itibariyle geçerlidir ve günümüzdeki nüfus verilerini yansıtmamaktadır. Bkz. Birgül Demirtaş-Çoşkun, "Arnavutluk'un Dış Politikası ve Balkanlar'da Arnavut Sorunu", *Balkan Diplomasisi*, Ömer E. Lütem ve Birgül Demirtaş-Çoşkun ed., ASAM Yayınları, Ankara, 2001, s. 67-101.

⁷ Karadağ'daki Arnavut nüfus verileri için bkz. www.monstat.org/eng/index.php, 23.09.2013.

⁸ KKO'nun "Büyük Arnavutluk"u kurma amacı hakkında bkz. International Crisis Group, "Pan-Albanianism: How Big a Threat to Balkan Stability?", *Europe Report*, No. 153 (26 February 2004), <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/153%20Pan-Albanianism%20How%20Big%20-%20amended.pdf>, 05.08.2012.

etnikli yapısı, bölgedeki devletler arasındaki ilişkileri etkileyerek, yanlış algılamaya ve şüpheye zemin hazırlamıştır (Bkz. Uzgel, 1982-1991: 96). Komşu ülkedeki azınlıklar, eğer özellikle sınır bölgelerine yerleşmişlerse, azınlığa ev sahipliği yapan ülkede önemli bir güvensizlik duygusu yaratmaktadır (Uzgel, 1982-1991: 100). Örneğin, Kosovalı Arnavutların, Arnavutluk ve Makedonya'daki diğer Arnavutlar ile kurmuş olduğu temas, Arnavutların direniş düzeyini arttırdığı kadar Kosova sorununun tüm Balkanlar'a yayılması riskini de arttırmıştır.

20. yüzyılın son çeyreğindeki savaşların genel özelliğinin “yayılmamaları” olduğu ifade edilmiştir. Bu yüzden Batılı ülkeler politikalarını çatışmaları mutlaka “önlemek” için değil, “yayılmalarını önlemek” şeklinde belirlemişlerdir (bkz Uzgel, 1998: 36). Nitekim Şubat 1998'e kadar uluslararası toplum çabalarını Kosova'da çatışmanın çıkmasını önlemeye yoğunlaştırmışken, bu tarihten sonra söz konusu çabalar, Kosova'da yaşanan çatışmaların komşu ülkelere yayılmasının önlenmesi şeklinde olmuştur.⁹ Daha geniş ölçekli bir çatışmaya yol açma riski, Kosova sorununun çözümünü zorunlu kılan en önemli unsurlardan birisi olmuştur. Nitekim Kosova'ya yönelik yapılan Kuzey Atlantik Antlaşma Örgütü (*North Atlantic Treaty Organization-NATO*) müdahalesi, bir taraftan çatışmaların bölge ülkelerine yayılmasını önlemeyi amaçlamışken, diğer taraftan da yaşanan çatışmanın uluslararası bir nitelik kazanmasına yol açmıştır (Woodward, 2000: 35). Çalışmanın diğer bölümlerinde Kosova sorununun yayılmasının Makedonya, Arnavutluk, Sırbistan ve Karadağ üzerindeki etkileri ele alınacaktır.

Makedonya

8 Eylül 1991 tarihinde Makedonya'nın bağımsızlığını kazanmasından sonraki dönemde Bulgaristan, Yunanistan ve Sırbistan'ın Makedonya ve Makedon kimliğini hedef alan tutumları,¹⁰ Makedonların kendi kültürel kimliklerini daha güçlü bir biçimde dile getirmelerine yol açmıştır. Bu durum, Makedonya içindeki etnik Arnavutların da kendi kültürel kimlikleri yönündeki taleplerini ortaya koymalarına neden olmuştur. Arnavut azınlık ile Makedon çoğunluk arasında, nüfus

⁹ Bu kapsamda BM'nin Makedonya'daki önleyici konuşlanması ile ilgili ayrıntılı bir çalışma için bkz. Eli Starnes, “Critical Security Studies and the United Nations Preventive Deployment in Macedonia”, *International Peacekeeping*, Vol. 11, No. 1, (2004), s. 161-181.

¹⁰ Dil anlamında Bulgarlar, Makedon kimliğine yönelik en temel tehdit iken, din anlamında Sırlar ve Makedon ulusunun adı ve devleti anlamında Yunanlılar en büyük tehdidi oluşturmuştur. Bkz. Srdjan Vucetic, “Traditional versus Societal Security and the Role of Securitization”, *Southeast European Politics*, Vol. 3, No. 1, (June 2002), s. 73.

oranları konusundaki anlaşmazlık,¹¹ Arnavutların kamu sektöründe nüfusları oranında istihdam edilmemesi,¹² anayasal statü sorunu ve tüm düzeylerde ana dilde eğitim hakkının tanınması gibi sorunlar Makedonya’da istikrarlı ve güçlü bir devletin oluşturulmasını engellemiş ve ülkedeki etnik gerilimi artırmıştır. Nitekim Makedonya Arnavutları, yeni devlet içindeki konumlarının önemli ölçüde olumsuz etkileneceğini düşünerek, 1991 yılındaki bağımsızlık referandumunu ve nüfus sayımını boykot etmişlerdir.

1991 tarihli Makedonya Anayasası’nda sadece Makedonlara kurucu ulus statüsü verilmiş olması, Makedonya Arnavutlarının kurucu ulus statüsü elde etme çabaları ile tezatlık oluşturarak, iki etnik grup arasındaki huzursuzluğun kaynağını teşkil etmiştir (Jano, 2009: 83-84). Bununla birlikte, 1991 tarihli Makedonya Anayasası’nın azınlıklarla ilgili maddeleri incelendiğinde, 48. madde ile milliyetlerin etnik, dil, din ve kültürel varlık ve değerleri garanti edilmiştir. Milliyetlerin, milli kimliklerini korumak ve geliştirmek amacıyla kültür, sanat ve bilim örgütleri kurma hakkı ve hürriyetine sahip oldukları belirtilmiş ve ilk ve orta öğretimde ana dillerinde eğitim görme hakkı tanınmıştır (Hamza, 2007: 258). Fakat yine de Makedonya Arnavutları, anayasadaki kurucu ulus-kurucu olmayan ulus farklılaşmasını bir ayrımcılık olarak değerlendirmişlerdir. Sonuçta, bağımsızlığını kazanmasından sonra Makedonya’daki politik yaşamın temel özelliği, etnisiteye dayalı siyasetin etkinleşmesi olsa da, Kosova’da gerçekleşen düzeyde bir kutuplaşma söz konusu olmamıştır. Gilles de Rapper, bu durumu, Makedonya’daki Arnavutların, Kosova’daki Arnavutlar ile karşılaştırıldığında belirli bir ekonomik ve politik istikrara sahip olmaları ile ilişkilendirmektedir (1998: 34).

Etnik Arnavutlar, Makedonya siyasi sistemi içerisinde aktif bir biçimde yer almakla birlikte, kendilerini bir azınlık olarak görmemişler ve kendilerini Makedonlar ile birlikte Makedonya devletinin kurucu ulusu olarak tanımlama eğiliminde olmuşlardır. Buna karşın, etnik Arnavutları “milliyet” olarak tanımlayan 1991 tarihli Makedonya Anayasası, etnik Makedonların kültürel olarak baskın konumunu ve etnik milliyetçilik üzerine kurulu olan Makedonya devletinin niteliğini açıkça ortaya koymuştur (Engström, 2002: 12). Bu duruma tepki olarak,

¹¹ 1994 yılında yapılan nüfus sayımına göre, Makedonya’nın 2.054.800 kişilik nüfusunun % 66.6’sı Makedon, % 22.7’si Arnavut, % 4’ü Türk, % 2.2’si Roman, % 2.1’i Sırp, % 0.36’sı Ulah ve % 1.64’ü diğer etnik gruplardan oluşmuştur. Bkz. Ömer Göksel İşyar ve Ergin Ahmed, “Makedonya Cumhuriyeti’nde Arnavut Azınlık Sorunu”, *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt. 7, Sayı. 3, (2005), s. 218.

¹² 1993 yılında kamu sektöründe çalışanların sadece % 3’ünü Arnavutlar oluşturmuştur. Bkz. Ulf Brunnbauer, “Fertility, Families and Ethnic Conflict: Macedonians and Albanians in the Republic of Macedonia, 1944-2002”, *Nationalities Papers*, Vol. 32, No. 3, (September 2004), s. 580.

1992 yılında düzenlenen gayrı-resmi bir referandumda Makedonyalı Arnavutların % 90'ı özerk yapıların oluşturulması yönünde oy kullanmıştır (Wolff, 2003: 86). Genel olarak, bağımsızlıktan sonra Makedonya için temel sorun, anlaşmazlıklar içinde bulunan komşular ile çevrili ve etnik açıdan kırılğan bir ülkenin bekasının sağlanması olmuştur (Uzgel, 1982-1991: 120).

Kosova'da Arnavut silahlı direniş hareketinin ortaya çıkması ve yaşanan mülteci sorunları kaçınılmaz olarak Makedonya'nın istikrarını olumsuz etkilemiştir. Bu durum, Makedonya'daki etnik Arnavut nüfus arasında ayrılıkçı duyguları arttırmış ve Makedonların Arnavut karşıtı duygularını teşvik etmiştir. Bu nedenle Makedonya, Kosova'daki çatışmanın tırmanmasını ulusal güvenliğine yönelik ciddi bir tehlike kaynağı olarak görmüştür.¹³ Çünkü Makedonya'nın ulusal güvenliğine yönelik en önemli iç tehdit, etnik gruplar arası çatışmadır ve bu tür bir çatışmanın olası aktörleri Makedonya'da yaşayan Makedonlar ve Arnavutlardır.

Bazı devletler Kosovalı Arnavut mültecileri kendi güvenliklerine yönelik bir tehdit olarak algılamakta, bazıları ise bu tür bir tehdit algısına sahip olmamıştır. Bu durum, güvenlik tehditlerinin sosyal olarak inşa edilmiş olgular olduğunu göstermektedir. Mültecileri tehdit olarak algılayan anlayış, bu mültecilerin durumunu güvenlikleştirme eğilimi gösterebilmiştir. Nitekim NATO müdahalesi sonucunda Mayıs 1999 tarihinde Makedonya'ya ulaşan mülteci sayısı 250.000'e ulaşırken, Üsküp yönetimi ülkenin ekonomik durumu nedeniyle sadece 20.000 mülteci kabul edebileceğini ve geri kalan mültecilerin üçüncü ülkelere gönderilmesini istemiştir (bkz. Daskalovski, 2004: 60). Makedonya'nın bu talebinin temel nedenini, mülteci akınının Makedonya'daki etnik Arnavutların harekete geçmesine neden olabilecek bir etnik bilinçlenme sürecine yol açabileceği endişesi oluşturmuştur.

Bu çerçevede, Arnavut mülteciler arasında milliyetçi eğilimlerin güçlü olduğu algısı, Makedonya için bir politik güvenlik sorunu haline gelmiştir. Kosovalı Arnavutların Makedonya Arnavutları ile etkileşimi, bu mülteci sorununu Makedonya için bir iç güvenlik tehdidi haline de getirmiştir. Bir başka endişe konusu ise, Kosova'dan gelen Arnavut mültecilerin ülkedeki nüfus dengesini değiştirme olasılığı olmuştur. Bu endişeler doğrultusunda Makedonya yönetimi, daha fazla Kosovalı Arnavut mülteci kabul edemeyeceğini belirterek Kosova ile olan sınırı kapatmıştır. Makedonya Arnavutları bu karara tepki gösterecekler de,

¹³ 1990'lı yıllarda Makedonya Cumhuriyeti'nin ulusal güvenlik anlayışı ile ilgili ayrıntılı bir çalışma için bkz. Sinisa Tataloviç, "National Security of Macedonia", *Croatian Political Science Review*, Vol. 35, (1998), s. 108.

NATO'nun ve BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin Kosovalı Arnavut mültecilerin durumu ile ilgili olarak hızlı bir biçimde devreye girmeleri sonucunda bu tepki nispeten önlenebilmiştir (Phillips, 2004: 74-75).

Kosovalı Arnavutların yıllarca süren pasif direniş stratejisinin somut bir sonuç doğurmadığını anlayarak, silahlı mücadele seçeneğini devreye sokmaları ve bu sayede uluslararası toplumun dikkatini Kosova'ya çekerek somut sonuçlar elde etmelerinin, Makedonya'daki Arnavutları da aynı yönetimi izlemeye teşvik ettiği ileri sürülmüştür (bkz. İşyar ve Ahmed, 2005: 227). Şubat 2001 tarihinde Makedonya ve Yugoslavya Federal Cumhuriyeti (YFC) arasında Kosova ile Makedonya arasındaki sınırı tespit eden bir anlaşmanın imzalanması, Arnavut silahlı gruplarının harekete geçmesinin bir başka nedeni olmuştur (Ragaru, 2008: 4). Bu çerçevede, Şubat ve Ağustos 2001 tarihleri arasında Ulusal Kurtuluş Ordusu (*National Liberation Army-NLA*), Makedonya yönetimine karşı silahlı bir mücadele başlatmıştır.¹⁴ Böylece politik süreç yerini Makedonya devlet kurumları ile Arnavut toplumu ve silahlı birimleri arasındaki silahlı çatışmalara bırakmıştır. Ali Ahmeti'nin liderliğini yaptığı NLA, eski KKO üyelerinden, Sırbistan'ın güneyindeki Presevo, Bujanovac ve Medvedja bölgelerindeki Arnavutların ve Makedonya Arnavutlarının katılımıyla oluşmuştur (bkz Daskalovski, 2009: 124). Makedonya'daki etnik Arnavut toplumunun haklarını iyileştirmek amacıyla faaliyete geçtiklerini iddia eden Arnavut gerillalar, faaliyetlerini Kosova sınırına yakın yerlerde yoğunlaştırmakla beraber çatışmalar başkent Üsküp'e kadar uzanmıştır.

Makedonya'da yaşanan çatışmalar üzerinde Kosova sorununun ve KKO'nun etkide bulunduğuna şüphe olmamakla birlikte, sorunun belki de daha önemli bir boyutunu Makedonya Arnavutlarının yaşadıkları sorunlar oluşturmuştur. Makedonya devlet sistemi içerisinde etnik Arnavutların kimliklerinin yeterince tanınmaması, dil ve eğitim konularında yaşadıkları sorunlar ve kamusal alanda yeterince temsil edilmemeleri gibi etnik Arnavutların yaşadıkları toplumsal güvenlik soruları, 2001 yılında yaşanan çatışmaların asıl itici gücünü oluşturmuştur.

Makedonya'da çatışmaların başlaması üzerine Kosova Gücü (*Kosovo Force-KFOR*), çatışmanın yayılmasını önlemek amacıyla Makedonya-Kosova sınırında

¹⁴ Şubat-Temmuz 2001 tarihleri arasında Makedonya'da yaşanan çatışmalar 200'den fazla kişinin ölümüne yol açarken, 65.000'den fazla Makedonyalı Arnavut Kosova'ya göç etmiş ve 35.000 Makedon ve Arnavut, Makedonya içinde yerlerinden edilmiştir. Ivo Banac, "What Happened in the Balkans (or Rather ex Yugoslavia)?" *East European Politics and Societies*, Vol. 23, No. 4, (Fall 2009), s. 475; Brunnbauer, *a.g.m.*, s. 565.

bir tampon bölge oluşturmuştur. Makedonya yönetimi de, 2001 yılında yaşanan çatışmaların dış bağlantısı üzerinde durarak, Arnavut gerillaların Kosova'dan ve Güney Sırbistan'daki Presevo Vadisi'nden Makedonya'ya giriş yaptıklarını ve bu bölgelerden lojistik destek sağladıklarını belirtmiştir. Makedonlar, Arnavutlar arasındaki bu dayanışmanın "Büyük Arnavutluk"un yaratılmasına yönelik inançtan kaynaklandığını ileri sürmüşlerdir (bkz Daskalovski, 2009: 131). 2001 yılında yaşanan çatışmalar da, bölgeye yönelik en büyük tehdidin "Büyük Arnavutluk" arayışı olduğu yönündeki değerlendirmelere katkıda bulunmuştur. Gerçekten, Temmuz 2001 tarihinde Kosova Koruma Birlikleri'nde (KKB) görevli bazı Arnavut generaller Makedonya'daki Arnavut silahlı gruplarla bağlantıları olduğu gerekçesiyle görevlerinden alınmışlardır (bkz. Özerdem, 2003: 94).

Mart 2001 tarihinde Kosova-Makedonya sınırında Arnavut gerillalar ile Makedon güvenlik güçleri arasında çatışmalar başladığında, NATO Genel Sekreteri Lord Robinson, NATO'nun Makedonya'nın güvenliğini, istikrarını ve toprak bütünlüğünü desteklediğini açıklamıştır (bkz. Latawski ve Smith, 2003: 55). Uluslararası toplumun Makedonya'nın toprak bütünlüğüne karşı gösterdiği hassasiyet ve gerekli reformların yapılması koşulu ile Makedon yönetimini desteklemesinin de etkisiyle NLA, talebini Makedonya'dan ayrılmak yerine merkezsizleşmiş bir siyasal yapının oluşturulması yönünde belirtmiştir. Kosovalı Arnavutlar da, Makedonya'da yaşanan şiddetin, Kosova'nın bölgede yaşanan istikrarsızlığın kaynağı olarak görülmesine yol açarak, bağımsızlık isteklerine zarar vermesinden endişe duymuşlardır.

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Avrupa Birliği'nin (AB) yoğun baskıları ile Temmuz 2001 tarihinde taraflar arasında ateşkes sağlanmış ve 13 Ağustos 2001 tarihinde azınlık gruplarının sivil haklarını içeren anayasal ve yasal düzenlemeleri öngören Ohri Çerçeve Anlaşması imzalanmıştır. Ohri sürecinde Makedonya Arnavutlarının temel talepleri, anayasanın değiştirilmesi, Arnavutların kurucu ulus olarak tanınması, daha fazla merkezsizleşme ve yerel yönetimlere yetki devri gibi alanlarda yoğunlaşmış ve imzalanan anlaşma da, merkezsizleşme sürecini ve yerel yönetimlerin güçlendirilmesini kapsayıcı devlet anlayışının temeli olarak tanımlamıştır. Ohri Anlaşması'nın temel amacı, Arnavutların rahatsızlıklarını gidermek ve Makedonların ülkenin federasyona dönüşmesi ve bunun sonucunda parçalanması yönündeki endişelerini ortadan kaldırmak olmuştur (Bieber, 2005: 108). Bu anlaşmanın imzalanmasından sonra 28 Ağustos 2001 tarihinde başlayan ve NLA'nın silahsızlandırılması görevini yerine getirecek olan NATO'nun Zorunlu Hasat Operasyonu (*Essential Harvest Operation*) 26 Eylül 2001 tarihinde sona ermiştir. 16 Kasım 2001 tarihinde yapılan anayasal değişiklikler ile Makedonya

Cumhuriyeti'nin kurucu unsuru olmanın şartı ulusal veya etnik bir kimliğe değil, Makedonya Cumhuriyeti vatandaşlığına bağlanarak, Makedonya Cumhuriyeti'nin Makedonya'da yaşayan bütün toplulukların devleti olduğu belirtilmiştir (Hamza, 2007: 258-259).

Kosova'daki ve Makedonya'daki Arnavutlar arasındaki ilişki, eski Yugoslavya zamanında farklı federal birimler içinde yer almış olsalar da, federasyon içindeki hareket özgürlüğünün de yardımıyla yoğun olmuştur. Bu durumun bir yansıması olarak, 16 Mayıs 1996 tarihinde Makedonya'da faaliyet gösteren Arnavut Demokratik Refah Partisi üyesi Memduh Taci, "Kosova'da çatışma sürerken, bizden oturup gelişmeleri televizyondan izlememiz beklenemez. Bu mücadele, tüm Arnavutların mücadelesidir" şeklinde bir açıklama yapmıştır (bkz. Vickers, 1998: 296). Nitekim Kosova'da çatışmaların yaşandığı dönemde Makedonya'da Arnavutların yaşadığı şehirlerde Kosovalı Arnavutlara destek olmak amacıyla gösteriler düzenlenmiştir. Fakat bu gösteriler, sadece Kosova'da yaşanan olaylardan esinlenilmiş gösteriler değildir, öncelikli olarak Makedonya Arnavutlarının içinde buldukları koşullara bir tepkidir.

Kosova'da gelişen durum, Makedonya üzerinde doğrudan politik ve toplumsal etkiler göstermiş olsa da, Mart 2004 tarihinde Kosova'da yaşanan şiddet olaylarının Makedonya'ya yayılmaması olumlu bir gelişme olarak görülmüştür (Kim, 2005: 10). Buna karşın, Ağustos 2007 tarihinde Makedonya Arnavutları, Tetovo'da Kosova'nın bağımsızlığını destekleyen bir gösteri düzenlemişler ve bu gösterilerden üç gün sonra Makedonya hükümet binasının yakınlarında iki el bombası patlatılmıştır (bkz. Ragaru, 2008: 33). Bu olaylar, Kosova'nın nihai statüsündeki belirsizliğin Makedonya'daki etnik gruplar arası ilişkilere olumsuz yansiyebileceğini göstermiştir.

Kosova'nın nihai statüsü ile ilgili olarak yürütülen Viyana görüşmeleri sırasında Makedonya yönetimi, uluslararası toplumun ve ilgili tarafların kabul edeceği bir çözümü destekleyeceğini açıklamış ve olası sonucun bölgedeki istikrarı olumsuz yönde etkilememesi gerektiğini vurgulamıştır. Makedonya Devlet Başkanı Branko Crvenkovski, eğer Kosova'nın nihai statüsü ile ilgili BM çerçevesinde bir çözüme ulaşılamazsa, Kosova konusunda AB'nin ve NATO'nun ortak politikalarını takip edeceklerini ifade etmiştir (Ragaru, 2008: 32). Görüldüğü üzere Makedonya, Kosova'nın nihai statüsü ile ilgili olarak Batılı devletlerin politikalarına paralel bir yaklaşım sergilemiştir. Aynı şekilde, Kosova'nın bağımsızlık ilanına yönelik Batılı devletlerin desteği çerçevesinde Makedonya, Ekim 2008 tarihinde Kosova'yı bağımsız bir devlet olarak tanımıştır. Zhidas Daskalovski de, Ohri sonrası

Makedonya’da 2001 öncesi koşullar ve yasal ve anayasal sınırlılıklar bulunmadığı için, bağımsız bir Kosova’nın Makedonya için bir sorun oluşturmadığı iddiasındadır (2008: 267-280). Bu anlamda, Makedonya açısından Kosova kaynaklı güvenlik sorunlarının görece olarak öneminin azaldığı ileri sürülebilir.

Arnavutluk

Arnavutların önemli bir kısmının anavatan dışındaki bölgelerde bulunmaları ve bu ülkelerde karşılaştıkları sorunlar, Arnavutluk dış politikasının oluşturulmasında önemli bir faktör olmuştur. Soğuk Savaş döneminde dışarıdaki soydaşlarıyla pek ilgilenmeyen Tiran yönetimi, Yugoslavya’nın parçalanması, Miloseviç rejimi tarafından Kosova’daki Arnavutlara uygulanan baskının artması ve içerideki kamuoyu baskısının da etkisiyle diğer ülkelerdeki Arnavutlarla ilgilenmek durumunda kalmıştır (Demirtaş-Coşkun, 2001: 68). Balkanlar’ın diğer ülkelerinde bulunan Arnavut azınlıkların durumu, Arnavutluk dış politikasının belirlenmesinde ve Balkan ülkeleriyle ilişkilerinde en önemli unsur haline gelirken, Kosova’daki Arnavutların yaşadıkları baskı ve sorunlar, Arnavutluk-YFC ilişkilerinde Kosova’yı temel etken yapmıştır.

Dış Arnavutlar meselesi, Arnavutluk Demokrasi Partisi lideri Sali Berişa’nın 1992’de seçim kampanyasında en çok kullandığı söylemlerden biri olmuştur. Söz konusu seçimlerde Arnavut toplumun % 65’inin desteğini kazanan Berişa yönetimi, Arnavutluk’ta yaşanan iç sorunlara yönelik kamuoyu ilgisini dağıtmak amacıyla tüm Arnavutların bir ülkede toplanması düşüncesini savunmaya başlamıştır. Fakat Yugoslavya’nın parçalandığı bir dönemde “Büyük Arnavutluk” düşüncesi, Arnavutluk’un Batı’nın ekonomik yardımına duyduğu ihtiyaçtan dolayı uygulanabilir bir seçenek olarak görülmemiştir. Çünkü Batılı ülkeler Yugoslavya’da yaşanan çatışmaların yayılmasını istememişlerdir. Bu nedenle, Arnavutluk, uluslararası toplumun Kosova sorununda daha etkin bir rol almasını desteklemiştir. 1991’de bağımsızlığını ilan eden “Kosova Cumhuriyeti”ni sadece Arnavutluk’un tanıması, Arnavutluk yönetimini uluslararası alanda daha gerçekçi politikalar izlemek zorunda bırakmıştır. Bu tutumun bir başka nedeni ise, Arnavutluk’un toplumsal ve ekonomik yapısının yeniden inşasında Batı’nın desteğini kaybetmek istememesidir. Bu çerçevede, Arnavutluk, Kosova sorununa Yugoslavya içerisinde bir çözüm bulunmasını savunmuş, çatışmayı tırmandırmaktan kaçınmış ve 1994 yılında imzaladığı bir antlaşma ile YFC’nin mevcut sınırlarını tanımıştır (Wolff, 2003: 85-86). Böylece Berişa yönetimi, 1990’lı yılların başlarında dile getirdiği Kosova ile birlik düşüncesini terk etmiştir.

1997 yılında düzenlenen seçimler sonrasında iktidara gelen Fatos Nano liderliğindeki Sosyalist Parti, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik ve toplumsal sorunların etkisiyle Kosova’da devam eden çatışmaya mesafeli durmuştur. Ekim 1997’de Miloseviç ile bir araya gelen Arnavutluk Başbakanı Fatos Nano, Kosova sorununun çözümünün öncelikli olarak Kosovalı Arnavutları ve Yugoslav yönetimini ilgilendirdiğini belirtmiştir.¹⁵ Bu politikanın en önemli sebeplerinden birisi, Arnavutluk’un yeniden inşasında Batı’nın desteğini kaybetmemek olmuştur. Arnavutluk yönetiminin bu tutumu, Kosovalı Arnavutların radikalleşme eğilimini arttırmıştır.

Yugoslavya-Arnavutluk ikili ilişkileri, Miloseviç döneminde Kosova’da uygulanan etnik temizlik politikası sonucunda sürekli gergin bir pozisyonda kalmıştır. Kosova’da KKO ve Sırp güvenlik güçleri arasındaki çatışmalar, Arnavutluk sınırında yoğunluk kazanmıştır. Çünkü KKO, bu bölgeyi silah tedariki, lojistik destek ve eğitim amacıyla kullanmıştır. Bu nedenle, Sırp güvenlik güçleri, KKO’ya karşı mücadelelerinde zaman zaman Arnavutluk sınırını aşan operasyonlar düzenlemiştir. Haziran 1998 tarihinde Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) gözetim misyonu, Kosova-Arnavutluk sınırında yaptığı incelemelerde sınır boyunca önemli bir askeri faaliyet düzeyi bulunduğunu ve çatışmalar yaşandığını rapor etmiştir (The Independent International Commission on Kosovo, 2000: 73). Fakat Arnavutluk, Yugoslavya ile ilişkilerinin gerildiği Kosova meselesinde, tek başına müdahale değil, konuyu uluslararası alana taşıyıp, Batı’yı müdahale etmeye ikna yöntemi izlemiştir. Nitekim 24 Mart 1999 tarihinde başlayan NATO müdahalesi sırasında Arnavutluk, NATO güçlerine üslerini açmış ve her türlü yardıma hazır olduğunu belirtmiştir. Bunun dışında, müdahale sırasında yaklaşık 1,5 milyon Kosovalı Arnavut yerlerinden edilirken, 444.600’ü Arnavutluk’a göç etmiştir (The Independent International Commission on Kosovo, 2000: 90).

Makedonya ile olan ilişkilerinde ise Arnavutluk, yeni kurulan Makedonya Cumhuriyeti’ni tanımakla birlikte, bu devletin sadece etnik Makedonlara ait bir devlet olmadığı konusunda ısrarcı olmuştur. Örneğin Sali Berişa yönetimi, Makedonya’daki etnik Arnavutların sorunlarını sık sık gündeme getirmiş ve Makedonya yönetimi tarafından yasadışı sayılan Arnavutça eğitim yapan Tetovo Üniversitesi’ne yönelik desteğini belirtmiştir (Engström, 2002: 11). 1997 yılında Arnavutluk’ta ik-

¹⁵ 1990’lı yıllarda Arnavutluk’un özelde Kosova sorununa ve genelde Balkanlar’daki Arnavut sorununa bakışı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Evangelos Kofos, “The Two Headed ‘Albanian Question’: Reflections on the Kosovo Dispute and the Albanians of FYROM”, *Kosovo: Avoiding Another Balkan War*, Thanos Veremis ve Evangelos Kofos ed., ELIAMEP, Athens, 1998, s. 80.

tidara gelen Fatos Nano yönetimi ise, Makedonya Arnavutlarına olan desteğini sürdürmekle birlikte, Arnavut azınlığın haklarının Avrupa standartlarına göre mevcut siyasi sistem içerisinde paralel devlet yapıları oluşturulmadan gerçekleştirilmesi gerçeğine işaret etmiştir.¹⁶

Arnavutluk, Makedonya’da 2001 yılında Makedon-Arnavut etnik çatışması başlar başlamaz, şiddeti kınayan ve Makedonya’nın toprak bütünlüğünü savunan ülkeler arasında yer almıştır. Arnavutluk’un, kendi stratejik müttefikleri olarak algıladığı NATO, AB ve ABD’nin Makedonya’daki gerillaları şiddetli bir şekilde eleştirmeleri yüzünden bu tutumu sergilemek zorunda kaldığı söylenebilir. Görüldüğü üzere, Kosova sorunu ve Makedonya’da yaşanan gerilim ve çatışma döneminde Arnavutluk’un bu sorunlara yönelik politikası, uluslararası toplumun genel tavrına paralel olarak gelişmiştir. Her ne kadar zaman zaman söylem düzeyinde söz konusu olsa da, Arnavutluk yönetimleri etnik ve kültürel bağların etkisinde kalan herhangi bir irredantist ve yayılmacı politika yürütmemişlerdir.

Sırbistan ve Karadağ

Kosova, Sırbistan egemenliğindeki bir bölge olduğu için, doğal olarak bu ülke Kosova sorununun temel bir parçasını oluşturmuştur. Bununla birlikte, Kosova’da yaşanan çatışmaların yayılma etkisi açısından Sırbistan’ı etkileyen boyutu ise, bu çatışmaların Güney Sırbistan’da yoğunlaşan etnik Arnavutları politik ve askeri harekete geçirmesi ile söz konusu olmuştur. Güney Sırbistan, Kosova’nın kuzeydoğusuna sınırdaş olan ve önemli sayıda Arnavut nüfus barındıran Presevo, Bujanovac ve Medvedja şehirlerini kapsamaktadır. 2002 yılı itibariyle bu üç şehirde yaşayan 85.000 kişinin yaklaşık 58.000’ini etnik Arnavutlar oluşturmuş¹⁷ ve bu bölgelerde yaşanan Sırp baskısı ve Kosova’da Arnavutların kazandığı “zafer”, Presevo Vadisi’ndeki Arnavutların harekete geçmesinde etkili olmuştur. Bu çerçevede, Presevo Vadisi’nde 2000 yılında başlayan çatışmalar, Kosova sorununun yayılma etkisinin bir sonucu olarak ele alınabilir (Bacevic vd., 2011: 2). Gerçekten Presevo Vadisi’nde yaşanan etnik bölünme, çatışma döneminin öncesine

¹⁶ Kosova’da silahlı çatışmaların başladığı döneme kadar Arnavutlar mücadelelerini Sırbistan’ın bölgedeki meşruiyetini yok sayan paralel devlet yapıları aracılığıyla sürdürmüşlerdir. Kosovalı Arnavutların oluşturduğu paralel devlet yapıları ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Bülent Sarper Ağır, “Transformation of Kosovar Albanians’ Struggle from Parallelism to Armed Conflict: Why is Violence Necessary?”, *The Turkish Yearbook of International Relations*, Vol. 43, (2012), s. 62-108.

¹⁷ Geri kalan nüfusun 24.929’unu Sırlar ve 4.298’ini Çingeneler oluşturmuştur. Bkz. International Crisis Group, “Serbia: Maintaining Peace in the Presevo Valley”, *Europe Report*, No. 186, (16 October 2007), http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/186_serbia_maintaining_peace_in_the_presevo_valley.pdf, 10.07.2012.

dayanmakla birlikte, Kosova’da yaşanan çatışmalar, bu bölgedeki etnik bölünmenin çatışmaya dönüşmesinde katalizör görevi görmüştür.

2000 yılının ikinci yarısında Sırp güçlerine karşı silahlı eylemlere başlayan Presevo-Bujanovac-Medvedja Kurtuluş Ordusu’nun (PBMKO) politik amacı, bu üç bölgeyi Kosova ile birleştirmek olmuştur (International Crisis Group, 2011). PBMKO, Haziran 1999 tarihinde Sırbistan ve Kosova sınırında oluşturulan ve amacı NATO güçleri ile Yugoslav ordusu arasında kazara bir silahlı çatışma çıkmasını önlemek olan beş kilometrelik askerden arındırılmış bölgeyi kendi operasyonları için kullanmıştır. PBMKO, sürdürdüğü silahlı mücadele sonucunda NATO’nun desteğini sağlayacağını hesaplamış olsa da, NATO müttefikleri Belgrad’daki yeni yönetimle olumlu ilişkileri öncelikli görmüşlerdir. 14 Mayıs 2001 tarihinde NATO, Yugoslav güçlerinin Presevo Vadisi’ndeki askerden arındırılmış bölgeye tekrar konuşlanabileceğini duyurmuş (bkz. International Crisis Group, 2011) ve 31 Mayıs 2001 tarihinde Sırp güçleri, askerden arındırılmış olan söz konusu bölgeye konuşlanmışlardır. Çatışmaların yayılmasını önlemek amacıyla olan NATO, Sırp güçlerinin bölgeye konuşlanmasını desteklemiştir. Şubat 2001 tarihinde Makedonya’da Arnavut gerillalar ile Makedon güvenlik güçleri arasında çatışmaların başlaması ve NATO’nun Kosova-Makedonya sınırını daha sıkı bir biçimde kontrol etme gereği, Sırp askeri güçlerinin askerden arındırılmış bölgeye konuşlanmasını kolaylaştıran bir faktör olmuştur. Böylece, Makedonya’da yaşanan çatışma ortamının benzer bir etkiyi Presevo, Bujanovac ve Medvedya bölgelerinde göstermesini önlemek amacıyla Sırp otoritesinin tekrar tesisi amaçlanmıştır.

Bu üç bölgedeki silahlı Arnavut gruplar ile Sırp güvenlik güçleri arasındaki çatışma ortamı 17 ay sürmüş ve NATO’nun arabuluculuğunda 2001 yılında imzalanan Coviç Antlaşması ile sona ermiştir (International Crisis Group, 2011). Söz konusu antlaşmanın varlığına karşın, 2006 tarihli Sırbistan Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi, en tehlikeli iç güvenlik tehdidi olarak, Kosova’nın statü sorununun çözülmemesi ile bu sorunun güney Sırbistan’a yayılması potansiyeline işaret etmiştir.¹⁸ Bu değerlendirme, Sırp kolektif bilincindeki Arnavutların güvenilmez, sadakatsiz ve ayrılıkçı bir etnik “azınlık” olduğu yönündeki görüşün bir yansımasıdır.

Nitekim Coviç Antlaşması’nın imzalanmasından sonra Arnavut Ulusal

¹⁸ Sırbistan’ın ulusal güvenlik stratejisi ile ilgili ayrıntılı bir çalışma için bkz. Filip Ejduş ve Marko Savkoviç, “Emergent Concept of National Security Policy in Republic of Serbia”, http://cenaa.org/wp/wp-content/uploads/2009/11/2008-10-30_The_Emergent_Concept_of_National_Security_in_the_Republic_of_Serbia1.doc, 12.07.2011.

Ordusu (AUO) olarak bilinen bir örgüt “Büyük Arnavutluk”u kurmak amacıyla 2003 yılında Presevo Vadisi’nde Sırp güvenlik güçlerine ve ılımlı Arnavut siyasetçilere karşı silahlı eylemlerde bulunmuştur. Üyelerinin büyük bir bölümünün eski PBMKO üyelerinden oluştuğu iddia edilen AUO’nun silahlı eylemlerini Kuzey Makedonya’da ve Kosova’da da devam ettirmesi üzerine BM Kosova Misyonu Başkanı Michael Steiner, AUO’yu terörist bir örgüt olarak tanımlamıştır (bkz International Crisis Group, 2003). AUO’nun söz konusu silahlı faaliyetlerine rağmen, Arnavut toplumu tarafından geniş bir desteğe sahip olmadığı belirtilmiştir. Örneğin, 2003 yılında KKB Generali Agim Ceku, KKB mensuplarına ya AUO ile herhangi bir temasta bulunmalarını ya da KKB’den ayrılmalarını emretmiştir (International Crisis Group, 2003).

Kosova’nın nihai statüsünün belirlenmesi süreci ile ilgili olarak bazı Kosovalı Arnavutlar, Presevo Vadisi’ni bir pazarlık unsuru olarak görme eğiliminde olmuşlardır.¹⁹ Bu çerçevede, Arnavutların “Doğu Kosova” olarak adlandırdığı Presevo Vadisi, Kosova’nın nihai statüsü tartışmalarında bölgenin taksimi ile ilgili olarak gündeme gelmiştir. Bu anlamda, Sırpların çoğunluğu oluşturduğu Kuzey Mitrovica’nın Sırbistan’a bağlanması karşılığında Presevo Vadisi’nin Kosova’nın siyasi sınırları içerisine dâhil edilmesi seçeneği tartışılmıştır (bkz International Crisis Group, 2003). Fakat hem uluslararası toplumun bu tür bir toprak düzenlemesine sıcak bakmaması, hem de Sırbistan Parlamentosu’nun Ağustos 2003 tarihinde Kosova’nın Sırbistan’ın ayrılmaz bir parçası olduğu yönünde bir karar alması nedeniyle bu seçenek gündemden düşmüştür.

Kosova’daki savaş ve çatışmalarda tarafsız bir tutum takınan Karadağ, NATO müdahalesi ile birlikte mülteci konumuna düşen 69.000 Kosovalı Arnavut’u ülkesinde misafir etmiştir (The Independent International Commission on Kosovo, 2000: 90). Kosova’daki gerilimli ortamın, istikrarsızlığın ve mülteci sorununun etkisi altında kalan Karadağ yönetimi, kendi vatandaşı olan Arnavutlar ile nispeten sorunsuz bir ilişkiye sahip olmuştur. Ağırlıklı olarak Karadağ’ın güneydoğusunda yaşayan Arnavutlar, Karadağ’ın toplam nüfusunun % 5’ini oluşturmaktadırlar. Kurdukları siyasi partiler aracılığıyla Karadağ siyasal sisteminde temsil edilen Arnavutlar, politik, kültürel, toplumsal ve ekonomik anlamda herhangi bir baskı ve ayrımcılık yaşamamışlardır.²⁰ Bu anlamda, Balkanlar’daki en istikrarlı konuma

¹⁹ Bu yöndeki bir değerlendirme için bkz. International Crisis Group, “Southern Serbia’s Fragile Peace”, *Europe Report*, No. 152, (9 December 2003), http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/152_south_serbia_fragile_peace.pdf, 08.08.2011.

²⁰ Karadağ Arnavutları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Heinz Vetschera, “The Secession of Kosovo – A Precedent for the Region?”, *Cutting or Tightening the Gordian Knot? The Future of Kosovo and*

sahip olan Karadağ Arnavutları, ülkenin 2006 yılındaki bağımsızlık ilanında Karadağlıların büyük bölümü ile birlikte olumlu oy kullanmışlardır.²¹ Kosova sorunu, Karadağ tarafından içinde barındırdığı Arnavut azınlığın ayrılıkçı ve irredantist taleplerini alevlendirebilecek bir gelişme olarak görülmemiştir. Fakat Kosova sorununun Karadağ için yarattığı en büyük sorun, Priştine ile kurulan olumlu ilişkiler ile Belgrad arasında denge kurmak ile ilgili olmuştur.

Sonuç

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte etnik, dini ve ulusal kimlikler ile ilgili yaşanan güvensizlikler, ortaya çıkardıkları etkiler sonucunda güvenlik tartışmalarında çok önemli bir konuma yükselmişlerdir. Bu güvensizlikler, birçok durumda devlet-içi çatışmalarla sonuçlanmış ve bu devlet-içi çatışmalar, sınır-aşan etkileri sonucunda hem bölgesel hem de uluslararası güvenlik için büyük önem arz etmişlerdir. Birçoğu özerk statü arayışında olan ya da mevcut devletten ayrılmayı amaçlayan etnik grupların varlığını içeren bu tür çatışmalar, dış müdahale fırsatları yaratarak, istikrarsızlık korkusu ve komşular arasında güvenlik çıkmazları oluşturarak, mülteci ve terörizm sorunları yaratarak, önemli bir ulusal ve uluslararası güvenlik sorunu meydana getirmektedirler.

Soğuk Savaş yıllarında bastırılmış olan milliyetçi eğilimler, parçalanma olgusunu gündeme getirmiş ve kültürel, dini ve etnik farklılıklar üzerinden yükselen aşırıcılık, sadece devletler arası ilişkilerde bir sorun olarak ortaya çıkmamış, devletlerin kendi iç yapılarını da derinden etkilemiştir. Demokrasi ve insan hakları gibi değerlerin yayılması da, milliyetçi ve ayrılıkçı istemleri ifade etmeyi kolaylaştırıcı bir etki yaratmıştır. Neticede, uluslararası politikada ortaya çıkan parçalanma olgusuna paralel olarak artan bölgesel ve yerel çatışmalar, devletler arasında kolektif güvenlik ihtiyacını arttırmıştır. Bu durumun en somut yansıması da, BM'nin barışı sağlama ve koruma operasyonlarındaki varlığının artması olmuştur.

Balkanlar bölgesinde farklı siyasi sınırlar ile bölünmüş olsalar da, aynı ulusal

the Peace Process in the Western Balkans after the Decision of Independence, Ernst Felberbauer, Pregrag Jurekovic ve Frederic Labarre ed., Austrian National Defense Academy, Vienna, 2008, s. 96.

²¹ 21 Mayıs 2006 tarihinde Karadağ'da düzenlenen bağımsızlık referandumunda katılımcıların % 55'i bağımsızlık yönünde oy kullanmıştır. 3 Haziran 2006 tarihinde Karadağ, bağımsızlığını ilan etmiştir. Bkz. Rick Fawn, "Kosovo-and Montenegro-Effect", *International Affairs*, Vol. 84, No. 2, (2008), s. 276.

topluluğun üyeleri olan Arnavutlar, Kosova sorunundan doğrudan etkilenmişlerdir. Kosovalı Arnavutların pasif direnişten silahlı direnişe doğru kaymaları üzerine Balkanlar'da Arnavutların yaşadığı diğer bölgelerde de bazı sorunlar gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Bu anlamda, Makedonya ve Sırbistan'a bağlı Presevo Vadisi'ndeki Arnavutların silahlı hareketlenmeye girişmelerinde Kosova'nın bir örnek etkisi yarattığı ileri sürülebilir. Bu nedenle, Kosova'da yaşanan çatışmaların yayılma olasılığı, tüm Balkanlar için önemli bir güvenlik tehdidi oluşturmuştur. Nitekim Kosova'da yaşanan çatışma ortamı, bir yandan Makedonya'daki etnik Arnavutlar üzerinde etkide bulunurken, diğer yandan da yol açtığı mülteci sorunları nedeniyle bölge devletlerinin istikrarını ve güvenliğini etkilemiştir. Ayrıca Kosovalı Arnavutlar ile Arnavutluk arasındaki etnik ve kültürel bağlar nedeniyle, Kosovalı Arnavutların yaşadığı güvenlik sorunları Arnavutluk'un bu sorunun içine çekilebilme olasılığını da ortaya çıkarmıştır. Neticede, çatışmanın yayılma riski içermesi, Kosova sorununun uluslararası kamuoyu tarafından yakından takip edilmesine neden olmuştur. Dolayısıyla Kosova sorunu sırasında BM'ye bağlı askerler, bölgede yaşanan sorunun Makedonya ve Arnavutluk'a sığmasını engellemek amacıyla Kosova'nın Makedonya ve Arnavutluk ile sınır bölgelerinde devriye görevi görerek, bir tür önleyici güç işlevi yerine getirmiştir. Uluslararası toplumun söz konusu çatışmanın yayılmasını önleme çabalarının bir nedenini de, Kosovalı Arnavutların Makedonya ve Arnavutluk'a göç etmesinin bu ülkeleri Kosova'da yaşanan çatışmanın içine çekme ihtimali doğurması nedeniyle YFC için bir dış güvenlik sorununa dönüşmüş olması oluşturmuştur.

NATO müdahalesi sonrasında ise, Güney Sırbistan ve Makedonya'da faaliyet gösteren silahlı Arnavut gruplar, sadece içinde buldukları ülkelerin istikrarını ve güvenliğini değil, Kosova'nın nihai statüsünün belirlenme sürecini ve istikrarını da etkilemişlerdir. Buna karşın Güney Sırbistan'da ve Makedonya'da harekete geçen silahlı Arnavut gruplar, Kosova'ya yönelik NATO müdahalesi ile ilgi yanlış bir değerlendirmede bulunmuşlardır. Faaliyet gösterdikleri devletlerde güvenlik güçlerinin aşırı tepkisini teşvik ederek, uluslararası toplumun kendi amaçları doğrultusunda harekete geçebileceğini düşünmüşlerdir (bkz. Rupnik, 2001: 21). Fakat uluslararası toplum açısından Miloseviç sonrası Balkanlar, demokrasinin, işbirliğinin ve istikrarın gelişmesi gereken bir bölge olarak görülmüştür. Bu çerçevede, uluslararası toplumu temsilen NATO ve AB, Presevo'daki ve Makedonya'daki silahlı Arnavut grupların tarafı olduğu çatışmaları sonlandıran Coviç ve Ohri anlaşmalarının imzalanmasında arabuluculuk yapmışlardır. Böylece, her iki ülkede yaşanan silahlı çatışmalar, söz konusu ülkelerin toprak bütünlüklerini tehlikeye atmayan yollarla sonlandırılmıştır.

KAYNAKÇA

Ağır, Bülent Sarper, “Transformation of Kosovar Albanians’ Struggle from Parallelism to Armed Conflict: Why is Violence Necessary?”, *The Turkish Yearbook of International Relations*, Vol. 43, (2012), s. 62-108.

Bacevic, Jana, Bancroft, Ian, Fridman, Orli ve Tomic, Jelena, *The Conflict and its Aftermath in South Serbia-Social and Ethnic Relations, Agency and Belonging in Presevo and Bujanovac*, Center for Comparative Conflict Studies, Belgrade, October 2011, http://www.cfccs.org/images/pdf/south_serbia_analysis_cfccs.pdf, 10.08.2012.

Banac, Ivo, “What Happened in the Balkans (or Rather ex Yugoslavia)?”, *East European Politics and Societies*, Vol. 23, No. 4, (Fall 2009), s. 461-478.

Bieber, Florian, “Partial Implementation, Partial Success: The Case of Macedonia”, *Power Sharing: New Challenges for Divided Societies*, Ian O’Flynn ve David Russell ed., Pluto Press, London, 2005, s. 107-122.

Brown, David, “Why is the Nation-State so Vulnerable to Ethnic Nationalism?”, *Nations and Nationalism*, Vol. 4, No. 1, (January 1998), s. 1-15.

Brunnbauer, Ulf, “Fertility, Families and Ethnic Conflict: Macedonians and Albanians in the Republic of Macedonia, 1944–2002”, *Nationalities Papers*, Vol. 32, No. 3, (September 2004), s. 565-598.

Bumci, Aldo, “Regional Perspectives for an Independent Kosovo-Albania and Macedonia”, *Understanding the War in Kosovo*, Florian Bieber ve Zhidas Daskalovski ed., Frank Cass, London, 2003, s. 283-301.

Carment, David ve James, Patrick, “International Politics of Ethnic Conflict: New Perspectives on Theory and Policy”, *Global Society*, Vol. 11, No. 2, (1997), s. 205-232.

Carment, David, James, Patrick ve Taydaş, Zeynep, “The Internationalization of Ethnic Conflict: State, Society and Synthesis”, *International Studies Review*, Vol. 11, No. 1, (March 2009), s. 63-86.

Clark, Ian, *Globalization and International Relations Theory*, Oxford University Press, New York, 1999.

Daskalovski, Zhidas, "Democratic Consolidation and the 'Stateness' Problem: The Case of Macedonia", *The Global Review of Ethnopolitics*, Vol. 3, No. 2, (January 2004), s. 52-66.

Daskalovski, Zhidas, "The Independence of Kosovo and the Consolidation of Macedonia-A Reason for Worry?", *Journal of Contemporary European Studies*, Vol. 16, No. 2, (2008), s. 267-280.

Daskalovski, Zhidas, "Macedonia Between EU Integration the Recognition of Kosovo and Ethnic Politics", *The Proceedings of the Fourth International Conference on Security, Challenges to Balkan Security and Contribution of the International Organizations*, Dokuz Eylül University Press, İzmir, 2009, s. 115-139.

David, Steven R., "Internal War: Causes and Cures", *World Politics*, Vol. 49, No. 4, (July 1997), s. 552-576.

De Rapper, Gilles, "Crisis in Kosovo: reactions in Albania and Macedonia at the Local Level", *The Ethnobarometer Working Paper Series*, 1998, <http://www.ethnobarometer.org/wp-content/uploads/2013/03/wp03.pdf>, 09.09.2010.

Demirtaş-Çoşun, Birgül, "Arnavutluk'un Dış Politikası ve Balkanlar'da Arnavut Sorunu", *Balkan Diplomasisi*, Ömer E. Lütem ve Birgül Demirtaş-Çoşkun ed., ASAM Yayınları, Ankara, 2001, s. 67-101.

Ejdus, Filip ve Savkovic, Marko, "Emergent Concept of National Security Policy in Republic of Serbia", http://cenaa.org/wp/wp-content/uploads/2009/11/2008-10-30_The_Emergent_Concept_of_National_Security_in_the_Republic_of_Serbia1.doc, 12.07.2011.

Engström, Jenny, "The Power of Perception: The Impact of the Macedonian Question on Inter-Ethnic Relations in the Republic of Macedonia", *The Global Review of Ethnopolitics*, Vol. 1, No. 3, (March 2002), s. 3-17.

Fawn, Rick, "Kosovo-and Montenegro-Effect", *International Affairs*, Vol. 84, No. 2, (2008), s. 269-294.

Gurr, Ted Robert, *Minorities at Risk: A Global Review Ethnopolitical Conflict*, United States Institute of Peace, Washington, 1993.

Gurr, Ted Robert, "People against State: Ethnopolitical Conflict and the Changing World System", *International Studies Quarterly*, Vol. 28, No. 3, (September 1994), s. 347-377.

Gurr, Ted Robert, "Communal Conflicts and Global Security", *The Global Agenda: Issues and Perspectives*, Charles W. Kegley Jr. ve Eugene R. Wittkopf ed., McGraw Hill, New York, 1998, s. 197-207.

Gurr, Ted Robert ve Harff, Barbara, *Ethnic Conflict in World Politics*, Westview Press, Boulder, 1994.

Hamza, Aktan, "Makedonya Arnavutları", *Balkanlar El Kitabı Cilt 2: Çağdaş Balkanlar*, Osman Karatay ve Bilgehan A. Gökdağ ed., Karam ve Vadi Yayınları, Ankara, 2007, s. 257-268.

Horowitz, Donald L., "Ethnic and Nationalist Conflicts", *World Security: Trends and Challenges at Century's End*, Michael T. Klare ve Daniel C. Thomas ed., St. Martin's Press, New York, 1991, s. 225-236.

International Crisis Group, "Southern Serbia's Fragile Peace", *Europe Report*, No. 152 (9 December 2003), http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/152_south_serbia_fragile_peace.pdf, 08.08.2011.

International Crisis Group, "Pan-Albanianism: How Big a Threat to Balkan Stability?", *Europe Report*, No. 153 (26 February 2004), http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/153%20Pan-Albanianism%20How%20Big%20%20_amended.pdf, 05.08.2012.

International Crisis Group, "Serbia: Maintaining Peace in the Presevo Valley", *Europe Report*, No. 186 (16 October 2007), http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/186_serbia_maintaining_peace_in_the_presevo_valley.pdf, 10.07.2012

International Crisis Group, “Peace in Presevo: Quick Fix or Long Term Solutions?”, *Balkan Report*, No. 116 (10 August 2011), <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/Serbia%2017.pdf>, 12.09.2012.

İşyar, Ömer Göksel ve Ahmed, Ergin, “Makedonya Cumhuriyeti’nde Arnavut Azınlık Sorunu”, *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt. 7, Sayı. 3, (2005), s. 217-239.

Jano, Dorian, “Aspects of Security “Dilemma” – What We Have Learned from the Macedonian Case”, *Perceptions*, Vol. 14, No. 1-2, (Spring-Summer 2009), s. 73-90.

Kaufmann, Chaim, “Possible and Impossible Solutions to Ethnic Civil Wars”, *International Security*, Vol. 20, No. 4, (Spring 1996), s. 136-175.

Kim, Julie, “Macedonia (FYROM): Post Conflict Situation and U.S. Policy”, *Congressional Research Service Report for Congress*, 17 June 2005, <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL32172.pdf>, 10.05.2011.

Kofos, Evangelos, “The Two Headed ‘Albanian Question’: Reflections on the Kosovo Dispute and the Albanians of FYROM”, *Kosovo: Avoiding Another Balkan War*, Thanos Veremis ve Evangelos Kofos ed., ELIAMEP, Athens, 1998, s. 43-98.

Kurubaş, Erol, “Etnik Sorunlar: Ulus-Devlet ve Etnik Gruplar Arasındaki Varoluşsal İlişki”, *Doğu-Batı*, Yıl. 11, Sayı. 44, (Şubat-Mart-Nisan 2008), s. 11-41.

Latawski, Paul ve Smith, Martin, *The Kosovo Crisis and the Evolution of Post-Cold War European Security*, Manchester, Manchester University Press, 2003.

Özerdem, Alpaslan, “From a ‘Terrorist’ Group to a ‘Civil Defence’ Corps: The ‘Transformation’ of the Kosovo Liberation Army”, *International Peacekeeping*, Vol. 10, No. 3, (2003), s. 79-101.

Perritt, Jr, Henry H., *Road to Independence for Kosovo: A Chronicle of the Ahtisaari Plan*, Cambridge, Cambridge University Press, 2010.

Phillips, John, *Macedonia: Warlords and Rebels in the Balkans*, I. B. Tauris, London, 2004.

Ragaru, Nadege, “Macedonia Between Ohrid and Brussels”, *Chaillot Papers*, No. 107, (January 2008), <http://spire.sciences-po.fr/hdl:/2441/1d1vlhp8p7t3k7k972q97ek4g/resources/macedonia-between-ohrid-and-brussels-long-version.pdf>, 05.07.2011.

Rupnik, Jacques, “Yugoslavia After Milosevic”, *Survival*, Vol. 43, No. 2, (Summer 2001), s. 19-29.

Ryan, Stephen, “Nationalism and Ethnic Conflict”, *Issues in World Politics*, Brian White, Richard Little ve Michael Smith ed., Macmillian Press, London, 1997, s. 157-178.

Scherner, Christian P., *Ethnicity, Nationalism and Violence: Conflict Management, Human Rights and Multilateral Regimes*, Ashgate Publishing, Aldershot, 2003.

Stamnes, Eli, “Critical Security Studies and the United Nations Preventive Deployment in Macedonia”, *International Peacekeeping*, Vol. 11, No. 1, (2004), s. 161-181.

Tataloviç, Sinisa, “National Security of Macedonia”, *Croatian Political Science Review*, Vol. 35, (1998), s. 105-124.

The Independent International Commission on Kosovo, *Kosovo Report: Conflict, International Response and Lessons Learned*, Oxford, Oxford University Press, 2000.

Uzgel, İlhan, “The Role of Muslim Minorities in Interstate Relations in the Balkans”, *Turkish Yearbook of International Relations*, Vol. 21, (1982-1991), s. 95-132.

Uzgel, İlhan, “Kosova Sorunu ve Türkiye”, *Mülkiyeliler Birliği Dergisi*, Cilt. 22, Sayı. 210-212, (1998), s. 33-38.

Wolff, Stefan, “The Limits of Non-Military International Intervention: A Case Study of the Kosovo Conflict”, *Understanding the War in Kosovo*, Florian Bieber ve Zhidas Daskalovski ed., Frank Cass, London, 2003, s. 79-100.

Wolff, Stefan, *Ethnic Conflict: A Global Perspective*, Oxford University Press, Oxford, 2006.

Vetschera, Heinz, “The Secession of Kosovo – A Precedent for the Region?”, *Cutting or Tightening the Gordian Knot? The Future of Kosovo and the Peace Process in the Western Balkans after the Decision of Independence*, Ernst Felberbauer, Prerag Jurekovic ve Frederic Labarre ed., Austrian National Defense Academy, Vienna, 2008, s. 77-102.

Woodward, Susan L., “Kosovo and the Region: Consequences of the Waiting Game”, *The International Spectator*, Vol. 35, No. 1, (January-March 2000), s. 35-48.

Vickers, Miranda, *Between Serb and Albanian: A History of Kosovo*, Hurst and Company, London, 1998.

Vucetic, Srdjan, “Traditional versus Societal Security and the Role of Securitization”, *Southeast European Politics*, Vol. 3, No. 1, (June 2002), s. 71-76.

Yılmaz, Muzaffer Ercan, “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ‘Sınır İçi’ Etnik Çatışmalar”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, Cilt. 2, No. 6, (2006), s. 17-30.

Yılmaz, Muzaffer Ercan, *Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Etnik Çatışmalar; Etnik Çatışmaların Nedenleri ve Etnik Barışın Tesisi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2007.

www.isn.ethz.ch